

Matelski, Dariusz

„Na tropach bezprawia. Witold Staniewicz w areszcie śledczym”, red. Zygmunt Kaczmarek, Poznań 1995 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 87/2, 482-483

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Mazowieckiego”, pod red. J. Kazimierskiego, Warszawa 1989). Opracowanie A. Stawarza porządkuje wiele problemów, ginących w masie faktów i szczegółów zaprezentowanych w monografii Grodziska. Winno znaleźć się w zbiorach każdego regionalisty, miłośnika historii i nauczyciela. Dodatkową jego zaletą jest dołączenie wykazu 76 ważniejszych opracowań i wyboru 25 źródeł drukowanych.

Szkoda, że praca nie została zaopatrzona w kilka czytelnych mapek i schematów prezentujących zmiany terytorium powiatu. Do książki wkradło się kilka drobnych nieścisłości i potknięć, np. podana na s. 21 informacja, że swoiste kuriozum funkcjonowania władz powiatowych w innym mieście, niż te od którego powiat wziął nazwę, było jedynym przypadkiem na terenie Królestwa Polskiego. Innym przykładem był powiat konstantynowski (gubernia siedlecka) z siedzibą w Janowie Podlaskim. Na s. 19 podano nieściśle, że powiat błoński zniknął w 1845 r. wraz z wprowadzeniem guberni, które zastąpiły województwa. Chodziło o zniesienie byłych obwodów zastąpionych powiatami, a byłych powiatów — okręgami, dokonane ukazem z 1842 r.

Książeczka stanowi udaną próbę nowego spojrzenia na dzieje regionu określonego ramami powiatu i cenny wkład w historiografię Mazowsza.

Arkadiusz Kołodziejczyk

Na tropach bezprawia. Witold Staniewicz w areszcie śledczym, pod red. Zygmunta K a c z m a r k a, Wydawnictwo Akademii Rolniczej, Poznań 1995, s. 105, ilustr.

W serii Zeszytów Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej w Poznaniu z numerem 2 ukazały się materiały dotyczące profesora Witolda Staniewicza (1887-1966) — ministra Reform Rolnych w latach 1926-1930, posła na Sejm RP (1928-1935) oraz rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1933-1939), a po 1945 r. profesora Uniwersytetu Poznańskiego i Akademii Rolniczej w Poznaniu.

Celem publikacji jest przedstawienie na przykładzie sprawy Staniewicza mechanizmu funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa w latach stalinizmu (por. S. J a n k o w i a k, *Wielkopolska w okresie stalinizmu 1948-1956*, Poznań 1995). Chodzi zwłaszcza o losy osób, które aresztowano, ale nie skazywano (por. np. profesorów: pedagoga Ludwika Jaxa Bykowskiego i ekonomistę Wiktora Schramma, których zrehabilitowano dopiero w 1957 r.). Ogółem w latach stalinizmu polskiego osadzono w ten sposób w więzieniach około 150 tysięcy osób (s. 5).

Praca składa się z biogramu poświęconego Witoldowi Staniewiczowi pióra Zbigniewa Z a k r z e w s k i e g o (s. 9-22), trzech tekstów Zygmunta K a c z m a r k a dotyczących rewizji i pobytu Staniewicza w areszcie śledczym (s. 23-29), przesłuchania profesora (s. 30-36) oraz obrony (s. 37-46), opracowania pióra samego S t a n i e w i c z a pt. „Wilno w latach drugiej wojny światowej 1939-1945” (s. 47-78), przedmowy rektora Akademii Rolniczej prof. Ryszarda G a n o w i c z a (s. 3-4), wstępu (s. 5-8) i zakończenia (s. 79), a także obszernego aneksu (s. 80-96). Publikację wyposażono również w indeks osób, wykaz skrótów oraz spis ilustracji.

Podstawę źródłową stanowią akta przechowywane w Archiwum Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu (nr sprawy 165/50) zawierające 144 strony akt śledczych, dokumenty udostępnione przez syna Witolda — Restytuta W. Staniewicza, a także tekst Zbigniewa Zakrzewskiego (opublikowany pod pseudonimem Tomasza T r z a s k i), który ukazał się w 1978 r. pt. „Człowiek nauki i nieugiętej postawy (Witold Staniewicz 1887-1966)” w pracy zbiorowej „Byli wśród nas” (red. Feliks L e n o r t, Poznań 1978, s. 263-278).

Zbigniew Zakrzewski, nestor poznańskich ekonomistów, dokonał charakterystyki naukowej Witolda Staniewicza, urodzonego 16 września 1887 r. w Wilnie w rodzinie szlacheckiej, absolwenta Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie uzyskał stopień doktora (1911) oraz Instytutu Zoologicznego w Monachium (1913), w latach 1918-1922 żołnierza Wojska Polskiego odznaczonego Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy, od 1926 r. profesora Politechniki Lwowskiej, a od 1930 r. Uniwersytetu Wileńskiego. W latach 1945-1952 Staniewicz pracował na Uniwersytecie Poznańskim, następnie aż do 1956 r. przebywał na przymusowej emeryturze, a z kolei w latach 1956-1960 (aż do emerytury) wykładał w Wyższej Szkole Rolniczej (Akademii Rolniczej) w Poznaniu. Zmarł 14 lipca 1966 w Poznaniu.

W kolejnym szkicu Zygmunt Kaczmarek przedstawił przebieg rewizji w domu Staniewiczów, przeprowadzonej 21 października 1950 pod pretekstem wrogiej działalności wymierzonej w Polskę Ludową i Związek Radziecki. Zarzut ten wysunięto na podstawie maszynopisu pracy profesora pt. „Wilno w latach drugiej wojny światowej 1939-1945”. Tekst zdaniem UB „zawierał fałszywe wiadomości mogące przynieść istotne szkody interesom państwa polskiego” (s. 23). Posłużyło to za formalny powód aresztowania Staniewicza 4 stycznia 1951 i osadzenia w więzieniu przy ul. Młyńskiej.

Natomiast w tekstach zatytułowanych „Przesłuchanie” i „Obrona” Kaczmarek na podstawie akt śledczych pedantycznie przedstawił zakres szykan, jakich doznał Staniewicz przesłuchiwany piętnastokrotnie przez oficerów śledczych: Wojciecha Feliksa, Antoniego Lerczyka (aż dziewięciokrotnie), Henryka Nojhajta i Bernarda Wojciechowskiego, a także prokuratora Stefana Grądzińskiego. W obronie profesora stanęli jego koledzy, profesorowie: Kazimierz Ajdukiewicz (rektor Uniwersytetu Poznańskiego), Stefan Barbacki, Alfons Klafkowski, Tadeusz Molenda, Szczepan Szczeniowski i Marian Zimmermann (s. 43). W efekcie 4 kwietnia 1952 Prokuratura Generalna w Warszawie umorzyła śledztwo. Jednak 2 września tegoż roku przeniesiono Staniewicza na emeryturę.

Redaktor tomu za zgodą dr Restytuta W. Staniewicza opublikował tekst (powstały w 1946 r.), będący pretekstem do aresztowania bohatera omawianej książki. Opracowanie dotyczy okupacji litewskiej (1939-1940), sowieckiej (1940-1941; 1944-1945) i niemieckiej (1941-1944) na Ziemi Wileńskiej, działalności polskiego podziemia niepodległościowego i antykomunistycznego, a także akcji antypolskich Litwinów, Rosjan (Sowietów) i Niemców — zakończonych wypędzeniem Polaków z tych terenów wiosną 1945 roku (około 40 tysięcy Wilnian).

W interesującym aneksie zamieszczono: protokoły z przesłuchań Staniewicza (z 7 listopada i 7 grudnia 1950), relację oficera śledczego (z 25 stycznia 1951), prośbę Eugenii Staniewicz o zwolnienie męża z więzienia (z 1 lutego 1951), akt oskarżenia przeciwko Witoldowi Staniewiczowi (z 24 marca 1951), pisma adwokata Stanisława Heymowskiego powołujące świadków obrony (z 13 kwietnia i 18 maja 1951) oraz postępowanie o umorzeniu śledztwa (4 kwietnia 1952).

Do rąk czytelnika trafiła gruntownie przygotowana pod względem warsztatu badawczego publikacja, ukazująca dzieje bezprawia komunistycznego w Wielkopolsce w latach pięćdziesiątych na przykładzie losów jednego z najwybitniejszych uczonych w dziedzinie rolnictwa i ekonomii rolnej w Polsce. Wypełnia ona lukę w dziejach nauki polskiej, poznańskiego środowiska akademickiego, a także biografii głównego bohatera publikacji, lukę powstałą w wyniku działalności komunistycznej cenzury, która aż do 1989 r. skutecznie blokowała druk tego typu opracowania naukowego. Nie-wielka objętościowo, ale ważka merytorycznie publikacja stanowi dobry zaczątek i zachętę do kontynuowania badań podjętych nad martyrologią Polaków po 1945 r. przez totalitaryzm stalinowski.

Dariusz Matelski